DOMSTOLENS DOM (första avdelningen)

den 18 maj 2006 *

I mål C-397/03 P,

angående ett överklagande enligt artikel 56 i domstolens stadga, som ingavs den 19 september 2003,

Archer Daniels Midland Co., Decatur (Förenta staterna),

Archer Daniels Midland Ingredients Ltd, Erith (Förenade kungariket),

företrädda av C.O. Lenz, Rechtsanwalt, E. Batchelor samt av L. Martin Alegi och M. Garcia, solicitors, med delgivningsadress i Luxemburg,

klagande,

* Rättegångsspråk: engelska.

i vilket den andra parten är:

Europeiska gemenskapernas kommission, företrädd av R. Lyal, i egenskap av ombud, biträdd av J. Flynn, QC, med delgivningsadress i Luxemburg,

svarande i första instans,

meddelar

DOMSTOLEN (första avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden P. Jann samt domarna K. Schiemann, N. Colneric (referent), E. Juhász och E. Levits,

generaladvokat: A. Tizzano,
justitiesekreterare: förste handläggaren M. Ferreira,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 18 november 2004,

och efter att den 7 juni 2005 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Archer Daniels Midland Co. (nedan kallat ADM Company) och dess europeiska dotterbolag Archer Daniels Midland Ingredients Ltd (nedan kallat ADM Ingredients) har yrkat att domstolen skall upphäva den dom som Europeiska gemenskapernas förstainstansrätt meddelade den 9 juli 2003 i mål T-224/00, Archer Daniels Midland och Archer Daniels Midland Ingredients mot kommissionen (REG 2003, s. II-2597) (nedan kallad den överklagade domen), i den mån som förstainstansrätten ogillade bolagens talan om delvis ogiltigförklaring av kommissionens beslut 2001/418/EG av den 7 juni 2000 om ett förfarande enligt artikel 81 i EG-fördraget och artikel 53 i EES-avtalet (ärende COMP/36.545/F3 — Aminosyror) (EGT L 152, 2001, s. 24) (nedan kallat det ifrågasatta beslutet).

2 Genom den överklagade domen nedsatte förstainstansrätten bland annat de böter som ADM Company och ADM Ingredients solidariskt ålagts att betala och ogillade i allt väsentligt talan om ogiltigförklaring av det ifrågasatta beslutet.

Tillämpliga bestämmelser

3 I artikel 7.1, som har rubriken "Inget straff utan lag", i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, som undertecknades i Rom den 4 november 1950 (nedan kallad Europakonventionen), föreskrivs följande:

"Ingen får fällas till ansvar för någon gärning eller underlåtenhet som vid den tidpunkt då den begicks inte utgjorde ett brott enligt nationell eller internationell rätt. Inte heller får ett strängare straff utmätas än som var tillämpligt vid den tidpunkt då brottet begicks."

4 Artikel 4 i protokoll nr 7 till Europakonventionen har rubriken "Rätt att inte bli lagförd eller straffad två gånger" och innehåller följande föreskrifter:

"1. Ingen får lagföras eller straffas på nytt i en brottmålsrättegång i samma stat för ett brott för vilket han redan blivit slutligt frikänd eller dömd i enlighet med lagen och rättegångsordningen i denna stat.

...

3. Avvikelse får inte ske från denna artikel med stöd av artikel 15 i konventionen."

5 I artikel 15.2 i rådets förordning nr 17 av den 6 februari 1962, första förordningen om tillämpning av fördragets artiklar [81] och [82] (EGT 13, 1962, s. 204; svensk specialutgåva, område 8, volym 1, s. 8) föreskrivs följande:

"Kommissionen får ålägga företag och företagssammanslutningar böter om lägst ettusen och högst en miljon beräkningsenheter, eller ett högre belopp som dock inte

får överstiga tio procent av föregående räkenskapsårs omsättning för varje företag som har deltagit i överträdelsen genom att uppsåtligen eller av oaktsamhet

a) överträda bestämmelserna i fördragets artikel [81].1 eller artikel [82], ...

...

När bötesbeloppet fastställs skall hänsyn tas både till hur allvarlig överträdelsen är och hur länge den pågått."

6 I kommissionens meddelande "Riktlinjer för beräkning av böter som döms ut enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 och artikel 65.5 i EKSG-fördraget" (EGT C 9, 1998, s. 3) (nedan kallade riktlinjerna) anges bland annat följande:

"De principer som anges i dessa riktlinjer bör göra det möjligt att säkerställa öppenheten och objektiviteten i kommissionens beslut, både i förhållande till företagen och i förhållande till EG-domstolen, samtidigt som de bekräftar det utrymme för skönsmässig bedömning som lagstiftaren har givit kommissionen för att fastställa böter på upp till 10% av företagens totala omsättning. Detta utrymme bör emellertid utgöra ett led i en sammanhängande och icke diskriminerande politik som är anpassad efter de mål som eftersträvas vid bekämpningen av överträdelser av konkurrensreglerna.

Den nya metod som används för att fastställa bötesbeloppet kommer hädanefter att följa nedanstående schema. Detta bygger på ett grundbelopp som kan ökas för att beakta försvårande omständigheter och minskas för att beakta förmildrande omständigheter."

7 I punkt 1 A fjärde och sjätte styckena i riktlinjerna föreskrivs följande:

"Det kommer vidare att vara nödvändigt att beakta de överträdande företagens ekonomiska kapacitet att vålla andra aktörer, särskilt konsumenterna, betydande skada och att fastställa bötesbeloppet till en nivå som säkerställer att böterna är tillräckligt avskräckande.

...

Om en överträdelse begås av flera företag (t.ex. en kartell) kan det vara nödvändigt att i vissa fall variera de belopp som fastställs inom var och en av de ovan angivna kategorierna för att ta hänsyn till den särskilda vikten, och således den faktiska påverkan på konkurrensen, av varje företags förfarande i samband med överträdelsen, särskilt när det är stor skillnad i storleken på de företag som begått en överträdelse av samma slag."

Bakgrund till tvisten

8 Bakgrunden till talan vid förstainstansrätten anges på följande sätt i den överklagade domen:

"1. Sökandena, Archer Daniels Midland Company [ADM Company] och dess europeiska dotterbolag Archer Daniels Midland Ingredients Ltd [ADM Ingredients], är verksamma inom bearbetning av spannmål och oljehaltiga frön. De inledde sin verksamhet på lysinmarknaden under år 1991.

2. Lysin är den mest använda aminosyran i djurfoder, och används för att anpassa näringsinnehållet. Syntetiskt lysin används som tillskott i djurfoder som inte innehåller tillräckligt med naturligt lysin, till exempel spannmål, vilket gör det möjligt för näringsexperter att anpassa proteininnehållet så att det bättre motsvarar djurens behov. Foder där syntetiskt lysin tillsatts kan också ersätta foder som naturligt innehåller tillräckligt mycket lysin, till exempel soja.

3 År 1995 genomfördes i Förenta staterna, efter en hemlig undersökning av Federal Bureau of Investigation (FBI), husrannsakan i lokaler tillhöriga ett flertal företag med verksamhet på lysinmarknaden. Under augusti och oktober 1996 påtalade de amerikanska myndigheterna att ADM Company, Kyowa Hakko Kogyo Co. Ltd (nedan kallat Kyowa Hakko Kogyo), Sewon Corp. Ltd, Cheil Jedang Corp. (nedan kallat Cheil) och Ajinomoto Co. Inc. (nedan kallat Ajinomoto) mellan juni 1992 och juni 1995 genom konkurrensbegränsande samverkan hade fastställt priser på och fördelat försäljningsvolymer för lysin. Genom avtal med det amerikanska justitieministeriet åtog sig dessa företag att betala de böter som fastställts av domstol, det vill säga 10 miljoner amerikanska dollar (USD) för Kyowa Hakko Kyogo och Ajinomoto, 70 miljoner USD för ADM Company och 1,25 miljoner USD för Cheil. Sewon Corp. har uppgett att de ålagts betala 328 000 USD i böter. Dessutom har tre personer i ledningen för ADM Company dömts till fängelse och böter för sitt handlande i samband med denna konkurrensbegränsande samverkan.

4. Ajinomoto erbjöd sig i juli 1996, mot bakgrund av kommissionens meddelande om befrielse från eller nedsättning av böter i kartellärenden (EGT C 207, 1996,

s. 4) (nedan kallat meddelandet om samarbete), att samarbeta med kommissionen i utredningen om konkurrensbegränsande samverkan på lysinmarknaden och dess verkningar inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES).

5. Kommissionen genomförde den 11 och den 12 juni 1997 undersökningar enligt artikel 14.3 i förordning nr 17 ... vid ADM Companys europeiska anläggningar och vid Kyowa Hakko Europe GmbH:s kontor. Kyowa Hakko Kogyo och Kyowa Hakko Europe tillkännagav att man beslutat samarbeta med kommissionen och att man hade tillhandahållit vissa upplysningar, bland annat en kronologisk redogörelse för de möten som hållits mellan lysintillverkarna.

6. Kommissionen lämnade den 28 juli 1997 en begäran om upplysningar enligt artikel 11 i förordning nr 17 till ADM Company, ADM Ingredients, Sewon Corp. och dess europeiska dotterbolag Sewon Europe GmbH, nedan tillsammans kallade Sewon och till Cheil, angående deras beteende på marknaden för aminosyror och de kartellmöten som angavs i begäran. Efter att kommissionen i en skrivelse av den 14 oktober 1997 påmint bolagen om att besvara begäran, inkom ADM Ingredients med svar rörande lysinmarknaden. ADM Company har inte besvarat begäran.

7. Kommissionen sände, till följd av de upplysningar den erhållit, den 30 oktober 1998 ett meddelande om anmärkningar till ADM Company och ADM Ingredients (nedan tillsammans kallade ADM), och till andra berörda företag, nämligen Ajinomoto och dess europeiska dotterbolag Eurolysine SA (nedan tillsammans kallade Ajinomoto) Kyowa Hakko Kogyo och dess europeiska dotterbolag Kyowa Hakko Europe (nedan tillsammans kallade Kyowa), Daesang Corp. (tidigare Sewon Corporation) och dess europeiska dotterbolag Sewon Europe samt Cheil, avseende åsidosättande av artikel 81.1 EG och artikel 53.1 i avtalet om EES (nedan kallat EES-avtalet). Kommissionen anförde i medde-

landet om anmärkningar att dessa företag hade fastställt priser på lysin inom EES, sinsemellan fördelat försäljningsvolymer och utbytt information om dessa försäljningsvolymer från september 1990 (Ajinomoto, Kyowa och Sewon), från mars 1991 (Cheil) och från juni 1992 (ADM) till juni 1995. ADM meddelade kommissionen, efter att de mottagit meddelandet om anmärkningar, att de inte förnekade vad kommissionen uppgav i redogörelsen för omständigheterna i ärendet.

8. Efter ett möte med de berörda företagen den 1 mars 1999 sände kommissionen den 17 augusti 1999 dessa ett kompletterande meddelande om anmärkningar angående kartellens varaktighet, i vilket kommissionen anförde att Ajinomoto, Kyowa och Sewon deltagit i kartellen i vart fall sedan juni 1990, att Cheil deltagit i vart fall sedan början av år 1991, och att ADM deltagit sedan den 23 juni 1992. ADM besvarade detta kompletterande meddelande om anmärkningar den 6 oktober 1999, och bekräftade därvid att kommissionens påståenden var korrekta.

9. Förfarandet avslutades med att kommissionen antog [det ifrågasatta] beslut[et]. [Detta beslut] delgavs ADM skriftligen den 16 juni 2000.

10. I [det ifrågasatta] beslutet återfinns följande:

'Artikel 1

[ADM] Company och dess europeiska dotterbolag [ADM] Ingredients, Ajinomoto Company, Incorporated och dess europeiska dotterbolag Eurolysine SA, Kyowa Hakko Kogyo Company Limited och dess europeiska dotterbolag Kyowa Hakko Europe GmbH, Daesang Corporation och dess europeiska

dotterbolag Sewon Europe GmbH samt Cheil ... har begått överträdelser mot artikel 81.1 i EG-fördraget och artikel 53.1 i EES-avtalet genom att ingå avtal om priser, försäljningsvolymer och utbyte av individuella uppgifter om försäljningsvolymer för syntetiskt lysin som gäller hela EES-området.

Överträdelserna hade följande varaktighet:

a) i fallet [ADM] Company och [ADM] Ingredients från den 23 juni 1992 till den 27 juni 1995,

b) i fallet Ajinomoto Company Incorporated och Eurolysine SA senast från och med juli 1990 till och med den 27 juni 1995,

...

Artikel 2

Följande böter åläggs härmed de företag som det hänvisas till i artikel 1 med avseende på de överträdelser om fastställs där:

a) [ADM Company] och [ADM Ingredients (solidariskt ansvariga) 47 300 000 euro

b) Ajinomoto Company, Incorporated och Eurolysine SA (solidariskt ansvariga) 28 300 000 euro

...'

11 Kommissionen tillämpade, när den fastställde böternas storlek, den metod som anges i riktlinjer[na] ... liksom meddelandet om samarbete.

12 Kommissionen bestämde grundbeloppen för böterna utifrån överträdelsens allvar och varaktighet till 39 miljoner euro för ADM, 42 miljoner euro för Ajinomoto, 21 miljoner euro för Kyowa, 19,5 miljoner euro för Cheil och 21 miljoner euro för Sewon (skäl 314 i [det ifrågasatta] beslutet).

13 Vid bestämmandet av utgångsbeloppet för böterna, som fastställs utifrån överträdelsens allvar, framhöll kommissionen att överträdelsen med hänsyn till dess art, påverkan på lysinmarknaden i EES-området och geografiska omfattning var mycket allvarlig. Kommissionen noterade att det enligt uppgifter om företagens totala omsättning under det sista året överträdelsen pågick förelåg en avsevärd skillnad mellan företagens storlek, och beslutade därför att låta denna

skillnad avspeglas vid fastställandet av böternas grundbelopp. Dessa fastställdes sålunda till 30 miljoner euro för ADM och Ajinomoto, och till 15 miljoner euro för Kyowa, Cheil och Sewon (skäl 305 i [det ifrågasatta] beslutet).

14 För att beakta överträdelsens varaktighet för vart och ett av företagen och bestämma grundbeloppen för deras böter ökades utgångsbeloppet med 10 procent för vart år, vilket medförde att böterna för ADM och Cheil ökades med 30 procent, och att böterna för Ajinomoto, Kyowa och Sewon ökades med 40 procent (skäl 313 i [det ifrågasatta] beslutet).

15 Kommissionen ökade till följd av försvårande omständigheter grundbeloppen för de böter som ADM och Ajinomoto ålagts med 50 procent för dem båda, det vill säga 19,5 miljoner euro för ADM och 21 miljoner euro för Ajinomoto, och hänvisade därvid till den ledande roll dessa företag haft i överträdelsen (skäl 356 i [det ifrågasatta] beslutet).

16 Kommissionen minskade till följd av förmildrande omständigheter den ökning av böterna avseende överträdelsens varaktighet som Sewon ålagts med 20 procent, eftersom företaget endast haft en passiv roll i kartellen från början av år 1995 (skäl 365 i [det ifrågasatta] beslutet). Kommissionen minskade också samtliga företags grundbelopp för böterna med 10 procent eftersom de upphört med överträdelsen vid första ingripandet av en offentlig myndighet (skäl 384 i [det ifrågasatta] beslutet).

17 Slutligen beviljade kommissionen en "väsentlig nedsättning" av bötesbeloppen i den mening som avses i avsnitt D i meddelandet om samarbete. De böter som skulle ha utfärdats om företagen inte hade samarbetat nedsattes således med 50

procent för Ajinomoto och Sewon, med 30 procent för Kyowa och Cheil, och med 10 procent för ADM (skälen 431, 432 och 435 i [det ifrågasatta] beslutet."

Talan vid förstainstansrätten och den överklagade domen

9 Klagandena väckte den 25 augusti 2000 talan vid förstainstansrätten mot det ifrågasatta beslutet.

10 De yrkade i första hand ogiltigförklaring av detta beslut varigenom de hade ålagts böter och i andra hand nedsättning av böterna.

11 Den överklagade domen innebar att förstainstansrätten

— fastställde de böter som klagandena solidariskt skulle betala till 43 875 000 euro,

— i övrigt ogillade talan, och

— förpliktade klagandena att bära sina rättegångskostnader och tre fjärdedelar av kommissionens rättegångskostnad. Kommissionen förpliktades att bära en fjärdedel av sin rättegångskostnad

Parternas yrkanden vid domstolen

12 Klagandena har yrkat att domstolen skall

— upphäva den överklagade domen i den mån den innebär att deras talan mot det ifrågasatta beslutet ogillas,

— ogiltigförklara artikel 2 i det ifrågasatta beslutet i den mån det angår ADM,

— alternativt till andra strecksatsen, ändra artikel 2 i det ifrågasatta beslutet så, att de böter som ADM åläggs nedsätts ytterligare eller upphävs,

— alternativt till andra och tredje strecksatserna, återförvisa målet till förstainstansrätten för avgörande i enlighet med domstolens rättsliga bedömning i domen, samt

— i vart fall förplikta kommissionen att bära sin egen rättegångskostnad och ersätta ADM:s rättegångskostnader vad avser förfarandet vid förstainstansrätten och vid domstolen.

13 Kommissionen har yrkat att domstolen skall

— ogilla överklagandet, och

— förplikta klagandena att ersätta rättegångskostnaderna.

Grunder

14 Klagandena har anfört följande grunder till stöd för sitt överklagande:

— Åsidosättande av förbudet mot retroaktiv tillämpning i det att förstainstansrätten bekräftade kommissionens retroaktiva tillämpning av riktlinjerna.

— Åsidosättande av likhetsprincipen i det att förstainstansrätten

— bekräftade kommissionens diskriminering bestående i att valet av metod för beräkning av böter för samtidiga överträdelser av konkurrensrätten berodde på huruvida gemenskapsinstitutionen antog sitt beslut före eller efter riktlinjernas offentliggörande,

— bekräftade att utgångsbeloppet för böterna skulle vara lika högt för ADM och Ajinomoto, trots att Ajinomotos marknadsandel inom EES var nästan dubbelt så stor som ADM:s marknadsandel.

— Åsidosättande av principen *ne bis in idem* i det att förstainstansrätten slog fast att kommissionen varken var skyldig att avräkna eller beakta de böter som ADM betalat till andra myndigheter avseende samma gärningar.

— Åsidosättande av motiveringsskyldigheten i det att förstainstansrätten

— konstaterade att kommissionen inte var skyldig att beakta de böter som ADM hade betalat i tredjeland, trots att de bötesbelopp som kommissionen fastställt bland annat beräknats utifrån ADM:s globala omsättning, vilket följaktligen innebar att företaget ålades böter som fastställts utifrån dess omsättning i länder i vilka företaget redan hade ålagts böter,

— konstaterade att bötesbeloppet är skäligt trots att kommissionen åsidosatt sin skyldighet att beakta ADM:s omsättning avseende lysin inom EES.

— Missuppfattning av bevisningen då den konstaterade att kommissionen hade bevisat att det förelåg ekonomisk inverkan, trots att denna bevisning inte utgjorde en analys av den prisnivå som skulle ha förelegat i avsaknad av samverkan och således inte kunde visa att priserna var högre än de annars skulle ha varit.

— Åsidosättande av principen att kommissionen skall iaktta de regler som den själv har ålagt sig i det att förstainstansrätten godtog att kommissionen överträdde riktlinjerna.

— Åsidosättande av proportionalitetsprincipen, såsom denna har tolkats av domstolen och förstainstansrätten, enligt vilken princip det skall finnas en viss överensstämmelse mellan böterna och den relevanta omsättningen.

Överklagandet

Den första grunden: Åsidosättande av förbudet mot retroaktiv tillämpning

15 Klagandena har genom sin första grund gjort gällande att förstainstansrätten, i punkterna 39–61 i den överklagade domen, åsidosatte förbudet mot retroaktiv tillämpning i det att den bekräftade kommissionens retroaktiva tillämpning av riktlinjerna.

16 Klagandena har gjort gällande att bötesbeloppet skulle ha varit lägre än det belopp som fastställdes enligt riktlinjerna om kommissionen hade följt sin tidigare beslutspraxis.

17 Förstainstansrätten underkände i den överklagade domen denna anmärkning på grundval av samma resonemang som förstainstansrätten fört i de domar som var föremål för prövning i domstolens dom av den 28 juni 2005 i de förenade målen C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P och C-213/02 P, Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen (REG 2005, s. I-5425).

18 Domstolen sammanfattade i punkterna 202–206 i nämnda dom förstainstansrättens resonemang på följande sätt:

"202 Förstainstansrätten inledde med att med rätta ange att principen om förbud mot retroaktiv tillämpning av straffrättsliga bestämmelser, som i artikel 7 i Europakonventionen anses utgöra en grundläggande rättighet, utgör en allmän gemenskapsrättslig princip som skall iakttas när böter åläggs på grund av att det skett en överträdelse mot konkurrensreglerna och att denna princip innebär att de påföljder som åläggs skall motsvara de påföljder som var tillämpliga vid den tidpunkt då överträdelsen begicks.

203 Därefter fastslog förstainstansrätten att riktlinjerna inte går utöver den rättsliga ram som avser fastställandet av ett bötesbelopp, såsom den angavs, före överträdelserna, i artikel 15 i förordning nr 17.

204 Enligt den i riktlinjerna föreskrivna metoden skall beräkningen av bötesbeloppet även fortsättningsvis göras på grundval av de kriterier som föreskrivs i denna bestämmelse, nämligen överträdelsens allvar och varaktighet, med iakttagande av att det högsta bötesbeloppet inte får överstiga 10 procent av den totala omsättningen.

205 Förstainstansrätten ansåg följaktligen att riktlinjerna inte innebär en ändring av den rättsliga påföljdsramen, vilken uteslutande definieras i förordning nr 17. Kommissionens tidigare beslutspraxis innefattas inte i denna rättsliga ram.

206 Enligt förstainstansrätten föreligger det inte någon retroaktiv höjning av bötesbeloppen även om riktlinjerna, i vissa fall, kan medföra en höjning av

dem. Detta följer av kommissionens utrymme för skönsmässig bedömning vid fastställandet av bötesbelopp i enlighet med förordning nr 17. Denna institution har således rätt att när som helst höja bötesnivån om detta är nödvändigt för att säkerställa genomförandet av dess konkurrenspolitik, under förutsättning att den iakttar de gränser som anges i förordning nr 17 ...”

19 Såsom domstolen konstaterade i punkterna 207 och 208 i domen i de ovannämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen grundar sig denna analys på antagandet att riktlinjerna inte ingår i den rättsliga ram som är tillämplig vid fastställandet av bötesbeloppet och att denna rättsliga ram uteslutande utgörs av artikel 15 i förordning nr 17, på så sätt att en tillämpning av riktlinjerna på överträdelser som begåtts innan riktlinjerna antogs inte kan innebära ett åsidosättande av principen om förbud mot retroaktiv tillämpning. Ett sådant antagande är emellertid inte riktigt.

20 En ändring av påföljdspolitiken, i förevarande fall kommissionens allmänna konkurrenspolitik avseende böter, särskilt om den genomförs genom antagandet av förhållningsregler såsom riktlinjerna, kan nämligen få konsekvenser i förhållande till principen om förbud mot retroaktiv tillämpning (domen i de ovannämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, punkt 222).

21 En effektiv tillämpning av gemenskapens konkurrensregler kräver emellertid att kommissionen när som helst kan anpassa bötesnivån efter vad denna politik kräver (dom av den 7 juni 1983 i de förenade målen 100/80–103/80, Musique Diffusion française m.fl. mot kommissionen, REG 1983, s. 1825, punkt 109, svensk specialutgåva, volym 7, s. 133, och domen i de ovannämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, punkt 227).

22 Härav följer att de företag som är föremål för ett administrativt förfarande som kan utmynna i böter inte kan ha berättigade förväntningar på att kommissionen inte skall överskrida den tidigare tillämpade bötesnivån eller tillämpa en viss metod för beräkning av dessa böter (domen i de ovannämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, punkt 228).

23 Företagen skall i förevarande fall följaktligen beakta att kommissionen när som helst kan besluta att höja bötesnivån i förhållande till den nivå som tillämpats tidigare (domen i de ovannämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, punkt 229).

24 Detta gäller inte endast när kommissionen höjer bötesnivån vid åläggandet av böter genom individuella beslut, utan även när denna höjning sker genom tillämpning på enskilda fall av förhållningsregler med allmän räckvidd såsom riktlinjerna (domen i de ovannämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, punkt 230).

25 Liksom i domen i de ovannämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen kan härav dras slutsatsen att riktlinjerna, och särskilt den nya metoden för beräkning av bötesbelopp som anges däri, om det antas att denna nya metod medförde en höjning av nivån på böterna, i rimlig grad var förutsebara för sådana företag som klagandena då de berörda överträdelserna begicks. Kommissionen åsidosatte följaktligen inte principen om förbud mot retroaktiv tillämpning när den tillämpade riktlinjerna i det ifrågasatta beslutet på överträdelser som begicks innan riktlinjerna antogs (domen i de ovannämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, punkterna 231 och 232).

26 Förstainstansrätten gjorde sig följaktligen inte skyldig till en felaktig rättstillämpning när den slog fast att talan om ogiltigförklaring inte skulle bifallas på grunden avseende åsidosättande av förbudet mot retroaktiv tillämpning.

27 Överklagandet skall mot bakgrund av det ovan anförda inte bifallas på den första grunden.

Den andra grunden: Åsidosättande av likhetsprincipen

28 Klagandenas andra grund består av två delar. ADM har gjort gällande att förstainstansrätten har åsidosatt likhetsprincipen i det att den, för det första, bekräftade kommissionens diskriminering bestående i att valet av metod för beräkning av böter för samtidiga överträdelser av konkurrensrätten berodde på huruvida institutionen antog sitt beslut före eller efter riktlinjernas offentliggörande (punkterna 69–75 i den överklagade domen) och, för det andra, bekräftade att utgångsbeloppet för böterna skulle vara lika högt för ADM och Ajinomoto, trots att det sistnämnda företagets marknadsandel inom EES var nästan dubbelt så stor som ADM:s marknadsandel (punkterna 207 och 211–214 i den överklagade domen).

29 Den andra grundens första del har ett nära samband med den första grunden i det att den påstådda diskrimineringen följer av att riktlinjerna tillämpats från och med ett visst datum.

30 Såsom det har angivits ovan i punkt 21 kan kommissionen när som helst besluta att höja bötesnivån i förhållande till den nivå som tillämpats tidigare.

31 Av denna anledning underkände domstolen i punkt 110 i domen i de ovannämnda förenade målen Musique Diffusion française m.fl. mot kommissionen en grund som bland annat byggde på att den metod som kommissionen tillämpat var diskriminerande därför att de faktiska omständigheterna i det aktuella målet hade uppstått vid samma tidpunkt som i andra förfaranden i vilka kommissionen hade antagit ett beslut innan beslut antogs i det aktuella fallet, och i vilka betydligt lägre böter hade fastställts.

32 Klagandena kan således inte vinna framgång med den andra grundens första del.

33 Den andra delen av nämnda grund bygger på antagandet att böternas utgångsbelopp, när flera företag har deltagit i samma överträdelse, endast kan varieras på grundval av den omsättning som härrör från försäljning av den aktuella produkten inom EES. Detta antagande är oriktigt.

34 Det framgår av punkterna 243 och 312 i domen i de ovannämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen att det är tillåtet att variera böternas utgångsbelopp med tillämpning av andra kriterier än den relevanta omsättningen.

35 Förstainstansrätten gjorde sig inte skyldig till en felaktig rättstillämpning när den i punkt 212 i den överklagade domen på grundval av de konstateranden angående de faktiska omständigheterna som det ankommer på förstainstansrätten att utföra slog fast att ADM:s totala omsättning, som utgör en indikation på ett företags storlek och ekonomiska betydelse, tydligt visar att ADM är dubbelt så stort som Ajinomoto, vilket både kompenserar för den omständigheten att dess inflytande på lysinmarknaden inom EES är mindre än Ajinomotos, och visar att utgångsbeloppet fastställts på en tillräckligt avskräckande nivå.

36 Klagandena kan således inte vinna framgång med den andra grundens andra del och överklagandet skall därför inte bifallas på den andra grunden.

Den tredje grunden: Åsidosättande av en princip som följer av principen ne bis in idem

Parternas argument

37 Genom den tredje grunden, såsom denna preciserades vid förhandlingen, har klagandena gjort gällande att förstainstansrätten åsidosatte en princip som följer av principen *ne bis in idem* då den i punkterna 85–104 i den överklagade domen slog fast att kommissionen inte var skyldig att avräkna eller beakta de böter som hade betalats till andra myndigheter avseende samma gärningar.

38 Denna grund består av tre delar.

39 Klagandena har inledningsvis hävdat att förstainstansrätten gjorde sig skyldig till en felaktig rättstillämpning genom sin alltför snäva tolkning av principen *ne bis in idem* och av dom av den 14 december 1972 i mål 7/72, Boehringer Mannheim mot kommissionen (REG 1972, s. 1281; svensk specialutgåva, volym 2, s. 61). De har gjort gällande att det enligt en princip som följer av principen *ne bis in idem* krävs att sammanfallande sanktionsåtgärder avseende samma gärningar skall beaktas. Det rör sig enligt klagandena om en grundläggande princip i gemenskapsrätten som existerar oberoende av någon konvention. Klagandena har anfört att domen i det ovannämnda målet Boehringer Mannheim mot kommissionen rörde tredjeland och att domstolen där slog fast att grundläggande rättsprinciper skulle tillämpas i mål av denna art. Det överensstämmer med principen om god rättskipning och proportionalitetsprincipen att de sanktionsåtgärder som vidtagits av varje annan domstol för samma gärningar beaktas vid vidtagandet av senare sanktionsåtgärder. Ett annat förfaringssätt skulle kunna innebära en orimlig sanktionsåtgärd för de berörda företagen och det skulle medföra att de ålades oproportionerligt höga böter med hänsyn till kravet på böternas avskräckande verkan eller på en repressiv rättskipning.

40 Klagandena har vidare anfört att förstainstansrätten, när den i punkterna 101 och 102 i den överklagade domen konstaterade att de förstnämnda inte hade bevisat att de gärningar beträffande vilka kommissionen och tredjeländer vidtagit sanktionsåtgärder var identiska, missuppfattade bevisningen, åsidosatte artikel 36 i domstolens stadga på grund av att motiveringsskyldigheten inte iakttogs och åsidosatte klagandenas rätt till försvar.

41 Klagandena har slutligen gjort gällande att förstainstansrätten med orätt i punkt 103 i den överklagade domen konstaterade att det, även om gärningarna var identiska, inte förelåg någon rätt till kompensation, eftersom ADM inte hade bevisat att de sanktionsåtgärder som hade vidtagits i tredjeländer avsåg genomförandet och verkningarna av den konkurrensbegränsande samverkan inom EES. Förstainstansrätten konstaterade likaså med orätt att dessa sanktionsåtgärder hade vidtagits utifrån ADM:s omsättning i Förenta staterna och Kanada. Det är enligt klagandena endast nödvändigt att fastställa att de gärningar för vilka kommissionen och myndigheterna i tredjeländer vidtagit sanktionsåtgärder är identiska. ADM hade bevisat att företagets agerande och den konkurrensbegränsande samverkan beträffande vilken kommissionen och myndigheterna i tredjeländer vidtagit sanktionsåtgärder avsåg exakt samma världsomspännande konkurrensbegränsande samverkan.

42 Kommissionen har avseende den tredje grundens första del hävdat att domstolen i domen i det ovannämnda målet Boehringer Mannheim mot kommissionen inte prövade huruvida kommissionen är skyldig att tillgodoräkna sanktionsåtgärder som vidtagits av myndigheterna i tredjeland när de omständigheter som kommissionen och de ifrågavarande myndigheterna har åberopat mot företaget är identiska. Kommissionen anser att det finns goda skäl för att det allmänna krav på skälighet till vilket det hänvisades i dom av den 13 februari 1969 i mål 14/68, Wilhelm m.fl. (REG 1969, s. 1; svensk specialutgåva, volym 1, s. 379), och i domen i det ovannämnda målet Boehringer Mannheim mot kommissionen endast är tillämpligt i Europeiska unionen. Alla domstolar i unionen borde, åtminstone när det gäller konkurrensrätten, följa domstolens fasta rättspraxis. Medlemsstaternas och gemenskapsinstitutionernas behörighet är överlappande. Något sådant samband eller någon sådan överlappning förekommer inte mellan Amerikas förenta stater och Europeiska gemenskapen.

43 Kommissionen har avseende den tredje grundens andra del gjort gällande att förstainstansrätten, med hänvisning till domen i det ovannämnda målet Boehringer Mannheim mot kommissionen, fastställde att gemenskapsmyndigheterna och de amerikanska myndigheterna undersökte kartellmedlemmarnas agerande på myndigheternas respektive territorium. Domstolen hade i nämnda dom skilt mellan de avtal genom vilka kartellen bildades och det sätt på vilket kartellen genomfördes i olika länder.

44 Med avseende på den tredje grundens tredje del har kommissionen hävdat att ADM har misstolkat punkt 103 i den överklagade domen. Förstainstansrätten prövade nämligen frågan huruvida de domar som hade meddelats i Förenta staterna och Kanade rörde ett handlande som var identiskt med det som avsågs i det ifrågasatta beslutet.

45 Kommissionen anser att de gärningar som gemenskapsmyndigheterna och myndigheterna i Förenta staterna påtalat inte skall anses identiska om de inte har samma föremål och samma geografiska omfattning. De gärningar som påtalats av kommissionen och av de amerikanska myndigheterna är inte identiska. Det fanns ingenting som kunde föranleda ADM att tro att de amerikanska myndigheterna hade för avsikt att vidta sanktionsåtgärder gentemot ADM för att ha genomfört avtal inom EES.

Domstolens bedömning

— Den tredje grundens första del

46 Klagandena klargjorde vid förhandlingen att de inte åberopade principen *ne bis in idem* i sig. De har således inte påstått att kommissionen med orätt inledde ett

förfarande eller att kommissionen inte har rätt att ålägga böter. Klagandena har snarare gjort gällande att det, bland de grundläggande rättsprinciperna, förekommer en princip som följer av principen *ne bis in idem* och enligt vilken sammanfallande sanktionsåtgärder för samma gärningar skall beaktas.

47 Det skall inledningsvis erinras om att domstolens kontroll inom ramen för ett överklagande syftar dels till att bedöma i vilken omfattning förstainstansrätten på ett juridiskt korrekt sätt har beaktat alla de faktorer som är väsentliga för bedömningen av hur allvarligt ett visst beteende har varit mot bakgrund av artikel 81 EG och artikel 15 i förordning nr 17, dels till att kontrollera om förstainstansrätten på ett tillfredsställande sätt har besvarat samtliga argument som klaganden har anfört avseende undanröjande eller nedsättning av böterna (domen i de ovannämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, punkt 244 och där angiven rättspraxis).

48 Förstainstansrätten uppgav i punkt 98 i den överklagade domen att det av punkt 3 i domen i det ovannämnda målet Boehringer Mannheim mot kommissionen framgår att domstolen inte prövade huruvida kommissionen är skyldig att tillgodoräkna sanktionsåtgärder som vidtagits av myndigheterna i tredjeland när de omständigheter som kommissionen och de ifrågavarande myndigheterna har åberopat mot företaget är identiska. Domstolen slog emellertid fast att det är en förutsättning att de omständigheter som kommissionen anför är identiska med dem som myndigheterna i tredjeland anfört för att det skall vara aktuellt att genomföra ovan angiven prövning.

49 Förstainstansrätten har i detta avseende inte gjort sig skyldig till felaktig rättstillämpning. Domstolen prövade nämligen inte i domen i det ovannämnda målet Boehringer Mannheim mot kommissionen denna fråga på grund av att det inte var klarlagt att de omständigheter som kommissionen och de amerikanska myndigheterna åberopade mot sökandeföretaget var identiska.

50 Med hänvisning till punkt 11 i domen i det ovannämnda målet Wilhelm m.fl. slog förstainstansrätten i punkt 99 i den överklagade domen fast att domstolen, mot

bakgrund av dels det nära sambandet mellan nationella marknader i medlemsstaterna och den gemensamma marknaden, dels systemet för kompetensfördelning mellan gemenskapen och medlemsstaterna i fråga om karteller inom samma geografiska område, det vill säga den gemensamma marknaden, och med beaktande av att parallella förfaranden kan komma att medföra dubbla sanktionsåtgärder, har slagit fast att det följer av ett allmänt rättvisekrav att det tidigare beslutet att vidta sanktionsåtgärder beaktas.

51 Förstainstansrätten konstaterade i punkt 100 i den överklagade domen att någon sådan situation inte förelåg i förevarande mål och slog fast att kommissionen, då det inte ens påståtts föreligga någon konventionsbestämmelse i vilken det uttryckligen föreskrivs en skyldighet för kommissionen att beakta tidigare sanktionsåtgärder avseende samma företag för samma överträdelse som beslutats av myndigheterna i tredjeland, såsom Förenta staterna eller Kanada, inte hade handlat rättsstridigt genom att inte beakta dessa.

52 Även om det antas att detta resonemang är oriktigt och att den sanktionsåtgärd som vidtagits av myndigheterna i tredjeland skulle beaktats vid den bedömning av omständigheterna i förevarande fall som gjordes vid fastställelsen av bötesbeloppet, kan klagandena vinna framgång med argumentet att kommissionen inte beaktat de böter som redan ålagts i tredjeländer endast om de omständigheter som kommissionen och myndigheterna i Förenta staterna och Kanada åberopade mot ADM är identiska.

53 Förstainstansrätten prövade i punkterna 101–103 i den överklagade domen i andra hand huruvida klagandena hade bevisat att det förelåg en sådan identitet. Domstolen skall således pröva de delar av den tredje grunden som hänför sig till dessa punkter.

54 Klagandena har inom ramen för den tredje grundens första del även åberopat principen om god rättskipning. Denna princip är inte relevant i det aktuella sammanhanget.

— Den tredje grundens andra del

55 Förstainstansrätten konstaterade att det inte hade bevisats att de omständigheter som kommissionen och myndigheterna i Förenta staterna och Kanada åberopade mot ADM var identiska. Klagandena har i detta avseende för det första gjort gällande att förstainstansrätten genom detta konstaterande missuppfattade bevisningen. Att överträdelserna rörande lysin respektive citronsyra är separata överträdelser framgår enligt klagandena tydligt av handlingarna angående den överenskommelse som träffats både i Förenta staterna och Kanada, där skilda åtal väcktes mot ADM på grund av överträdelserna. Varken dessa handlingar eller någon annan omständighet ger således vid handen att de separata avtalen ingår i "ett större antal avtal och samordnade förfaranden".

56 Förstainstansrätten var emellertid inte av den uppfattningen att överträdelserna rörande lysin respektive citronsyra inte var separata överträdelser. Visserligen uppgav förstainstansrätten i början av punkt 103 i den överklagade domen att det var tveksamt huruvida lysinkartellen skulle anses vara skild från citronsyrakartellen men antog ändå att så var fallet.

57 Det kan inte med framgång göras gällande att förstainstansrätten har missuppfattat bevisningen, såvitt den fann att förfarandena i Förenta staterna och Kanada avsåg ett större antal avtal och samordnade förfaranden. Konstaterandet i punkt 102 i den överklagade domen att "de amerikanska och kanadensiska avgörandena ... förefaller omfatta ett större antal avtal och samordnade förfaranden" skall således tolkas mot bakgrund av punkt 5 i domen i det ovannämnda målet Boehringer Mannheim mot kommissionen, i vilken "många fler omständigheter" avses och till vilken förstainstansrätten hänvisade i den föregående punkten. Förstainstansrättens konstaterande skall följaktligen tolkas så, att nämnda avgöranden även rör citronsyrakartellen, vilken inte behandlades i det ifrågasatta beslutet.

58 Argumentet att förstainstansrätten missuppfattat bevisningen skall således inte godtas.

59 Klagandena har vidare gjort gällande att förstainstansrätten utan motivering bortsåg från den ytterligare bevisning som de hade inkommit med till stöd för att gärningarna var identiska och att den därigenom åsidosatte artikel 36 i domstolens stadga.

60 Det skall i detta hänseende erinras om att den skyldighet att motivera domar som enligt artiklarna 36 och 53 första stycket i domstolens stadga åligger förstainstansrätten inte innebär någon skyldighet för förstainstansrätten att lämna en uttömmande redogörelse för vart och ett av de resonemang som parterna i tvisten fört. Motiveringen kan alltså vara underförstådd på villkor att den ger de berörda personerna möjlighet att få reda på skälen till varför de ifrågavarande åtgärderna har vidtagits, och att domstolen kan få tillräckligt underlag för att utöva sin kontroll (se, för ett liknande resonemang, dom av den 7 januari 2004 i de förenade målen C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P och C-219/00 P, Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen, REG 2004, s. I-123, punkt 372).

61 Förstainstansrätten åsidosatte inte sin motiveringsskyldighet i fråga om den ytterligare bevisning som ADM inkommit med. Rättens motivering har som utgångspunkt att klagandena, i syfte att bevisa att gärningarna var identiska, borde ha bevisat att avgörandena i Förenta staterna och Kanada avsåg genomförandet eller verkningarna av den konkurrensbegränsande samverkan i något annat än dessa länder och i synnerhet inom EES. Genom att konstatera att detta inte på något sätt bevisats slog förstainstansrätten underförstått fast att den ytterligare bevisning som klagandena inkommit med mot bakgrund av detta kriterium var otillräcklig.

62 Argumentet att förstainstansrätten har åsidosatt artikel 36 i domstolens stadga kan följaktligen inte godtas.

63 Klagandena har slutligen anfört att kommissionen i sina inlagor och i det ifrågasatta beslutet medgav att de gärningar som avsågs i förfarandena i tredjeländer var identiska med dem som var föremål för förfarandet vid förstainstansrätten. Förstainstansrätten, som konstaterade motsatsen, borde därför ha gett dem möjlighet att yttra sig.

64 Det skall i detta avseende påpekas att kommissionen visserligen uppgav att den överträdelse som begåtts inom EES var en följd av en världsomspännande konkurrensbegränsande samverkan. Kommissionen medgav emellertid inte därigenom att de omständigheter som den själv respektive myndigheterna i Förenta staterna och Kanada hade åberopat mot klagandena var identiska.

65 Det framgår nämligen av skäl 183 i det ifrågasatta beslutet att kommissionen fann att ADM och de övriga företag som detta beslut riktar sig till hade brutit mot artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet genom att, inom EES och genom avtal, ha fastställt lysinpriser, kontrollerat utbudet och sinsemellan fördelat försäljningsvolymer samt utbytt information om sina försäljningsvolymer i syfte att övervaka den uppdelning av försäljningsvolymen som de hade enats om. Kommissionen noterade också i skäl 311 i det ifrågasatta beslutet, utifrån information från amerikanska och kanadensiska myndigheter, att de böter som dessa ålagt de företag som berörs av detta beslut endast gällde de konkurrenseffekter som det hemliga avtal som granskas i detta beslut hade gett upphov till inom deras jurisdiktion.

66 Av detta följer att det enligt kommissionens uppfattning rörde sig om genomförandet av en konkurrensbegränsande samverkan på olika territorier. Klagandena hade således, mot bakgrund av kommissionens konstateranden, haft möjlighet att på ett ändamålsenligt sätt försvara sin ståndpunkt i detta hänseende.

67 Klagandena kan således inte vinna framgång med argumentet att rätten till försvar har åsidosatts.

— Den tredje grundens tredje del

68 Punkt 103 i den överklagade domen rör förstainstansrättens bedömning av huruvida gärningarna är identiska.

69 Det skall i detta hänseende konstateras att gärningarna inte är identiska när den sanktionsåtgärd som vidtagits i tredjeland endast avser den konkurrensbegränsande samverkans genomförande och verkningar på marknaden i denna stat och gemenskapens sanktionsåtgärd endast avser dess genomförande och verkningar på gemenskapsmarknaden.

70 Som stöd för slutsatsen att de aktuella böterna avsåg tillämpningen av avtalet i Förenta staterna och Kanada men inte inom EES betonade förstainstansrätten i punkt 103 i den överklagade domen att ifrågavarande böter hade fastställts utifrån omsättningen i nämnda tredjeländer.

71 ADM har enligt förstainstansrätten inte visat att de sanktionsåtgärder som vidtogs i Förenta staterna och Kanada inte endast avsåg den konkurrensbegränsande samverkans genomförande och verkningar i dessa länder utan även dess genomförande och verkningar inom EES.

72 Det saknas således grund för det huvudargument som klagandena anfört inom ramen för den tredje grundens tredje del.

73 Klagandena har i andra hand gjort gällande att kommissionen är skyldig att beakta de böter som betalats till andra myndigheter och som fastställts utifrån omsättningen i Förenta staterna och Kanada i stället för att som i förevarande fall beakta klagandenas globala omsättning avseende lysin vid fastställandet av bötesbeloppet. Kommissionens tillvägagångssätt i förevarande fall innebär att nämnda böter fastställs inte endast utifrån klagandenas omsättning inom EES utan även utifrån deras omsättning i länder där de redan betalat böter.

74 Den globala omsättningen låg i det ifrågasatta beslutet emellertid endast till grund för en jämförande bedömning av de berörda företagens relativa storlek i syfte att beakta deras faktiska möjligheter att allvarligt skada lysinmarknaden inom EES.

75 Klagandena kan följaktligen inte vinna framgång med detta argument.

76 Överklagandet skall således inte bifallas på den tredje grunden, eftersom klagandena inte kan vinna framgång med de argument som anförts mot förstainstansrättens konstaterande att gärningarna inte var identiska.

Den fjärde grunden: Åsidosättande av motiveringsskyldigheten

77 Den fjärde grunden består av två delar.

78 Genom den första delgrunden, vilken avser punkterna 85–94 i den överklagade domen, har klagandena gjort gällande att förstainstansrätten åsidosatte artikel 36 i domstolens stadga då den konstaterade att kommissionen inte var skyldig att beakta de böter som klagandena hade betalat i tredjeland, trots att de bötesbelopp som kommissionen hade fastställt bland annat hade beräknats utifrån deras globala omsättning, vilket följaktligen innebar att företagen ålades böter som hade fastställts utifrån deras omsättning i länder i vilka de redan hade ålagts böter.

79 Genom den andra delgrunden, vilken avser punkterna 198–206 i den överklagade domen, har klagandena gjort gällande att förstainstansrätten åsidosatte artikel 36 i domstolens stadga då den konstaterade att bötesbeloppet är skäligt trots att kommissionen åsidosatt sin skyldighet att beakta klagandenas omsättning avseende lysin inom EES.

80 Domstolen hänvisar till punkt 60 i förevarande dom vad gäller omfattningen av den motiveringsskyldighet som åligger förstainstansrätten.

81 Förstainstansrättens dom är tillräckligt motiverad i nämnda avseenden. Förstainstansrätten gav, för det första, i punkterna 85–103 i den överklagade domen en utförlig motivering till sin slutsats att kommissionen inte var skyldig att beakta de böter som ADM hade betalat i tredjeland. För det andra redogjorde den i punkterna 198–206 i den överklagade domen för skälen till att den inte godtog klagandenas påstående att bötesbeloppet var oproportionerligt högt i förhållande till deras omsättning på lysinmarknaden inom EES.

82 Överklagandet kan således inte vinna bifall på den fjärde grunden.

Den femte grunden: Missuppfattning av bevisningen

83 Genom den femte grunden, som avser punkterna 142–171 i den överklagade domen, har klagandena gjort gällande att förstainstansrätten missuppfattade bevisningen då den konstaterade att kommissionen hade bevisat förekomsten av ekonomisk inverkan.

84 Klagandena har mer specifikt anfört att förstainstansrätten missuppfattade bevisningen då den slog fast att kommissionen hade bevisat att priserna var högre än de skulle ha varit om samverkan inte hade förelegat. Av den bevisning som kommissionen hade åberopat och vars existens förstainstansrätten konstaterade i punkterna 154–160 i den överklagade domen framgår endast de verkliga prisnivåerna. Däremot saknas en uppskattning av den sannolika prisnivån i avsaknad av den konkurrensbegränsande samverkan.

85 Det skall i detta hänseende erinras om att bedömningen av de faktiska omständigheterna, med undantag för då förstainstansrätten missuppfattat bevisningen, inte utgör en sådan rättsfråga som är underställd domstolens kontroll (se, bland annat, dom av den 21 juni 2001 i de förenade målen C-280/99 P–C-282/99 P, Moccia Irme m.fl. mot kommissionen, REG 2001, s. I-4717, punkt 78).

86 Klagandena har emellertid inte visat att förstainstansrätten missuppfattat bevisningen. Det saknas grund för den kritik som de framfört mot förstainstansrättens resonemang. Såsom generaladvokaten uppgav i punkt 124 i sitt förslag till avgörande, framgår det av det ifrågasatta beslutet och av den överklagade domen att kommissionen tillhandahöll en rad bevis på den prisökning som framkallats av den konkurrensbegränsande samverkan och att dessa bevis på ett uttömmande sätt prövades av förstainstansrätten. Förstainstansrätten godtog inte klagandenas argument att det inte hade visats att de priser som tillämpades var högre än de priser som skulle ha gällt inom ramen för ett oligopol utan överträdelsen, men rätten drog därigenom inte några slutsatser av bevisningen som inte tydligt framgick därav.

87 Överklagandet skall följaktligen inte bifallas på den femte grunden.

Den sjätte grunden: Åsidosättande av principen att kommissionen skall iaktta de regler som den själv har ålagt sig

88 Genom den sjätte grunden har klagandena gjort gällande att förstainstansrätten i punkterna 191–206 i den överklagade domen åsidosatte principen att kommissionen skall iaktta de regler som den själv har ålagt sig.

89 Enligt klagandena konstaterade förstainstansrätten att kommissionen vid fastställandet av utgångsbeloppet endast hade beaktat deras totala omsättning för samtliga produkter och den globala omsättningen avseende lysin och att den därigenom hade åsidosatt sin skyldighet att beakta den relevanta omsättningen. Trots att kommissionen hade åsidosatt sina egna riktlinjer fann förstainstansrätten att böterna var lagliga, eftersom de inte hade fastställts i strid med proportionalitetsprincipen. Förstainstansrätten har inte rätt att godta att kommissionen åsidosätter riktlinjerna, åtminstone inte utan att ange skälen härför. Det skulle innebära ett åsidosättande av principerna om rättssäkerhet och god rättskipning och medföra en diskriminering mellan klagandena och andra företag beträffande vilka riktlinjerna har tillämpats korrekt om kommissionen tilläts att överträda riktlinjerna förutsatt att den iakttog proportionalitetsprincipens krav.

90 Av dessa skäl borde förstainstansrätten ha tillämpat den metod som anges i riktlinjerna om böter och beaktat ADM:s relevanta omsättning i syfte att fastställa en korrekt bötesnivå. Eftersom förstainstansrätten inte iakttog denna skyldighet åsidosatte den principen att kommissionen skall iaktta de regler som den själv har ålagt sig.

91 Domstolen erinrar om att även om förhållningsregler som har externa verkningar, såsom är fallet beträffande de riktlinjer som avser ekonomiska aktörer, inte kan anses som rättsregler som administrationen under alla omständigheter skulle vara skyldig att iaktta, utgör de likväl vägledande förhållningsregler för den praxis som skall följas och från vilka administrationen, i ett enskilt fall, inte kan avvika utan att ange skäl som är förenliga med likabehandlingsprincipen (se, för ett liknande resonemang, domen i de ovannämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, punkterna 209 och 210).

92 Det kan inte med framgång göras gällande att förstainstansrätten godtog att kommissionen tillämpade riktlinjerna på ett felaktigt sätt. Efter att i punkt 197 i den överklagade domen ha slagit fast att kommissionen hade åsidosatt punkt 1 A fjärde och sjätte styckena i riktlinjerna genom att utgå från ADM:s totala omsättning utan att ta hänsyn till företagets omsättning på lysinmarknaden inom EES, tog nämligen förstainstansrätten själv ställning till huruvida bötesbeloppet var lämpligt.

93 Om förstainstansrätten emellertid har funnit att riktlinjerna har åsidosatts när kommissionen vid bedömningen av den aktuella överträdelsen har underlåtit att korrekt beakta en viss omständighet och inom ramen för sin fulla prövningsrätt har prövat denna fråga, följer det av likhetsprincipen och rättssäkerhetsprincipen att förstainstansrätten är skyldig att först bedöma huruvida böterna, med beaktande av nämnda omständighet, fortfarande kan anses överensstämma med riktlinjernas regler. Proportionalitetsprincipen skall inte tillämpas förrän efter denna bedömning.

94 Förstainstansrätten gjorde sig följaktligen skyldig till en felaktig rättstillämpning i det att den endast gjorde sin prövning med beaktande av proportionalitetsprincipen.

95 Det framgår emellertid underförstått av den bedömning av ADM:s omsättning härrörande från lysinförsäljning inom EES som förstainstansrätten gjorde i

punkterna 203–205 i den överklagade domen att beräkningen av böterna inte skulle ha lett till ett annat resultat även om kommissionen hade tillämpat riktlinjerna korrekt och beaktat nämnda omsättning.

96 Överklagandet skall följaktligen inte bifallas på den sjätte grunden.

Den sjunde grunden: Åsidosättande av proportionalitetsprincipen

Klagandenas argument

97 Genom den sjunde grunden har klagandena gjort gällande att förstainstansrätten har åsidosatt proportionalitetsprincipen såsom denna tolkats av domstolen och förstainstansrätten. Det var nämligen fel av förstainstansrätten att i punkterna 199–202 i den överklagade domen underkänna argumentet att det enligt proportionalitetsprincipen krävs en viss överensstämmelse mellan bötesbeloppet och den relevanta omsättningen. Följaktligen är ett bötesbelopp som, liksom i förevarande mål, uppgår till 115 procent av nämnda omsättning oproportionerligt. Klagandenas beräkning grundar sig på deras omsättning på lysinmarknaden inom EES under överträdelsens sista år.

98 Till skillnad från vad förstainstansrätten slog fast i punkt 200 i den överklagade domen innehåller dom av den 16 november 2000 i mål C-248/98 P, KNP BT mot kommissionen (REG 2000, s. I-9641), en allmängiltig princip innebärande att sanktionsåtgärden skall stå i proportion till företagets storlek på den produktmarknad som är föremål för överträdelsen.

99 Klagandena har hävdat att omständigheterna i förevarande mål är identiska med omständigheterna i det mål som avgjordes genom förstainstansrättens dom av den 14 juli 1994 i mål T-77/92, Parker Pen mot kommissionen (REG 1994, s. II-549), i vilken förstainstansrätten satte ned bötesbeloppet på grund av att kommissionen inte tillräckligt hade beaktat den relevanta omsättningen. Det saknar betydelse att nedsättningen i domen i det ovannämnda målet Parker Pen mot kommissionen avsåg det slutliga bötesbeloppet och inte utgångsbeloppet som fastställs utifrån överträdelsens allvar. I nämnda mål hade inte något separat utgångsbelopp beräknats. De böter som klagandena ålagts är dessutom oproportionerliga i förhållande till den relevanta omsättningen oavsett om det är det slutliga bötesbeloppet eller utgångsbeloppet på grund av överträdelsens allvar som avses.

Domstolens bedömning

100 Det följer av domstolens rättspraxis att det vid fastställandet av böterna är tillåtet att ta hänsyn till såväl företagets totala omsättning, vilken ger en antydan, om än ungefärlig och ofullständig, om företagets storlek och ekonomiska styrka, som den del av denna omsättning som härrör från de varor som är föremål för överträdelsen, och som därmed kan ge en antydan om denna överträdelses omfattning. Varken den ena eller den andra av dessa siffror avseende omsättningen får ges en oproportionerlig betydelse i förhållande till andra bedömningskriterier, och fastställandet av ett lämpligt bötesbelopp kan därför inte ske genom en enkel beräkning som grundar sig på den totala omsättningen. Detta gäller särskilt när de ifrågavarande varorna endast svarar för en liten del av denna omsättning (se domen i de ovannämnda förenade målen Musique Diffusion française m.fl. mot kommissionen, punkt 121, och domen i de ovannämnda förenade målen Dansk Rørindustri m. fl. mot kommissionen, punkt 243)

101 Det finns däremot inte någon allmängiltig princip i gemenskapsrätten enligt vilken sanktionsåtgärden skall stå i proportion till företagets storlek på den produktmarknad som är föremål för överträdelsen.

102 Förstainstansrätten underkände i punkt 200 i den överklagade domen klagandenas argument med följande resonmang:

"... Det framgår nämligen av rättspraxis att begränsningen i artikel 15.2 i förordning nr 17 genom sin hänvisning till företagets totala omsättning syftar just till att undvika att böterna är oproportionerliga i förhållande till företagets storlek (domen i de ovannämnda förenade målen Musique [D]iffusion française m.fl. mot kommissionen, punkt 119). Eftersom det slutliga bötesbeloppet inte överstiger 10 procent av ADM:s totala omsättning under överträdelsens sista år skall böterna således inte anses vara oproportionerliga bara för att de överstiger omsättningen på den ifrågavarande marknaden. ADM har hänvisat till [domen i det ovannämnda målet KNP BT mot kommissionen, punkt 61], i vilken det i förbigående angetts att 'artikel 15.2 i förordning nr 17 har till syfte att säkerställa att påföljden står i proportion till företagets storlek på den produktmarknad som är föremål för överträdelsen'. Förutom att det i denna punkt fanns en direkt hänvisning till punkt 119 i domen i de ovannämnda förenade målen Musique [D]iffusion française m.fl. mot kommissionen, framhåller förstainstansrätten att denna formulering, som inte upprepats i senare praxis, gjordes inom ramen för det särskilda sammanhanget i målet. Sökanden hade där anfört att kommissionen felaktigt beaktat interna transaktioner när den skulle bestämma företagets marknadsandel. Domstolen slog fast att detta var korrekt, av de skäl som angetts ovan. Härav följer således inte att de böter ADM ålagts var oproportionerliga."

103 Förstainstansrätten har inte genom denna motivering gjort sig skyldig till en felaktig rättstillämpning.

104 Det framgår av punkt 94 i domen i det ovannämnda målet Parker Pen mot kommissionen att förstainstansrätten där endast tillämpat de regler som fastslagits i punkt 121 i domen i de ovannämnda förenade målen Musique Diffusion française m.fl. mot kommissionen och som det erinrats om i punkt 100 i förevarande dom.

105 Det ankommer inte heller på domstolen, när den prövar rättsfrågor i ett mål om överklagande, att göra en skälighetsbedömning som ändrar den bedömning som förstainstansrätten med stöd av sin fulla prövningsrätt har gjort av det bötesbelopp som företag har ålagts på grund av att de har åsidosatt gemenskapsrätten (domen i de ovannämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, punkt 245 och där angiven rättspraxis).

106 Överklagandet skall således inte bifallas på den sjunde grunden.

107 Det följer av det ovan anförda att överklagandet skall ogillas.

Rättegångskostnader

108 Enligt artikel 69.2 i rättegångsreglerna, som enligt artikel 118 i dessa regler skall tillämpas i mål om överklagande, skall tappande part förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna, om detta har yrkats. Kommissionen har yrkat att ADM Company och ADM Ingredients skall förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna. Eftersom ADM Company och ADM Ingredients har tappat målet, skall kommissionens yrkande bifallas.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (första avdelningen) följande:

1) Överklagandet ogillas.

2) Archer Daniels Midland Co. och Archer Daniels Midland Ingredients Ltd skall ersätta rättegångskostnaderna.

Underskrifter